

مقایسه‌ی جنگ ترکیبی در صدر اسلام با عصر حاضر

نرگس اسدی قویلدی^۱، زهرا فیروز آبادی^۲

^۱ طلبه‌ی سطح ۲، مدرسه علمیه ام ابیها(س).

^۲ دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه امام صادق(علیه‌السلام).

نام نویسنده مسئول:

زهرا فیروز آبادی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۸

چکیده

جنگ ترکیبی مفهومی جدید در تقابل‌های سیاسی و نظامی است که برای ضربه زدن به حریف از همه‌ی راهکارهای ممکن استفاده می‌کند. جنگ ترکیبی یک راهبرد نظامی پیچیده است که ترکیبی از نبردهای مختلف از جمله نظامی، سایبری، روانی و اطلاعاتی را در برمی‌گیرد. از آن‌جا که جمهوری اسلامی ایران از موقعیت بسیار حساسی در منطقه خاورمیانه برخوردار است؛ اتخاذ مواضع مستقل و ضد استکباری و پافشاری بر حقوق مسلم خویش موجب گردیده با انواع تهدیدات و جنگ‌ها در منطقه روبه‌رو شود. از این رو مقاله‌ی حاضر که با رویکرد تطبیقی می‌باشد؛ در نظر دارد با شناخت مهمترین مولفه‌ها، شاخصه‌ها، مصداق‌ها و ابزارهای جنگ ترکیبی در صدر اسلام و عصر کنونی و مقایسه آن دو به این نتیجه برسد که با الگوگیری از تدابیر صدر اسلام در مواجهه با جنگ‌های ترکیبی؛ جمهوری اسلامی ایران نیز می‌تواند راهکارهای جدید و نوآورانه برای غلبه بر دسیسه‌های دشمن بیابد. هرچند جنگ ترکیبی که ایران امروزه با آن روبه‌رو است، شکلی پیچیده و پیشرفته از جنگ است که مملو از تهدیدات نوین می‌باشد اما ایران اسلامی با توجه به دو مقوله‌ی اصلی «حفظ توان نظامی و توجه به موضوع ولایت پذیری از رهبر اسلامی» می‌تواند بر این تهدیدها فایق آید. **واژگان کلیدی:** جنگ ترکیبی، جنگ آمیخته، جنگ‌های صدر اسلام، جنگ هیبریدی.

مقدمه

جنگ ترکیبی مجموعه‌ای از عملیات‌های نظامی و غیرنظامی است که با طیف گسترده‌ای از ابزارهای متعدد با هدف ضربه زدن به حریف انجام می‌شود. جمهوری اسلامی ایران چهار دهه است که در مقابل انواع تهدیدات و هجمه‌های دشمنان داخلی و خارجی قرار دارد در واقع آنچه ایران با آن مواجه است جنگ ترکیبی تمام عیاری است که اذهان عمومی و اهداف سیاسی را مد نظر دارد. از آنجا که ماهیت اسلامی بودن حکومت ایران عمده ترین دلیل دشمنی دشمنان است؛ لذا بیشتر اهداف جنگ ترکیبی در مقابل ایران با هدف نهایی براندازی نظام اسلامی طراحی و اجرا می‌شود. این همان هدفی است که در ابتدای اسلام و در دوره‌هایی که حکومت اسلامی توسط معصوم(ع) برقرار بود؛ مورد توجه دشمنان بود. از این رو ملاک مقایسه در این نوشتار؛ شامل دوره‌های حکومت پیامبر(ص) و حضرت علی(ع) و امام حسن(ع) می‌باشد.

نحوه تقابل مشرکین با پیامبر(ص) در صدر اسلام به صورت نظامی و جنگ روانی بود. در آن دوران علاوه بر جنگ‌های نظامی مانند بدر و احزاب از جنگ‌های روانی و ترکیبی نیز استفاده می‌کردند که از جمله‌ی آنان محاصره اقتصادی، کوچ کردن، شبیخون، انتشار شایعه، تهمت، ترور، ایجاد ناامیدی و ترس بین مسلمانان و... اشاره کرد. عملیات‌های روانی در مقابل حکومت امام علی(ع) و امام حسن(ع) نیز وجود داشته است.

جنگ ترکیبی در صدر اسلام با عصر حاضر شباهت‌های فراوانی هم در روش و هم در مبانی معرفتی آن دارد. سیاست‌هایی چون: اسلام هراسی، جنگ روانی، جنگ تبلیغی، تهمت، محاصره اقتصادی و... بخشی از روش‌های دشمنان علیه اسلام است. در این مقاله سعی می‌شود به این سوالات پرداخته شود که: جنگ ترکیبی چیست؟ و چرا توجه به آن اهمیت دارد؟ آیا جنگ ترکیبی پدیده‌ای نو ظهور در جهان است یا در صدر اسلام نیز بوده است؟ تفاوت‌های جنگ‌های ترکیبی کنونی با جنگ‌های ترکیبی در صدر اسلام در چیست؟

چگونه می‌توان با استفاده از سیره عملی پیامبر(ص) و ائمه‌ی معصومین(ع) استراتژی دفاعی مناسب در جنگ‌های ترکیبی اتخاذ کرد؟

در پیشینه‌ی این مقاله باید گفت؛ پژوهشها، مقالات و کتاب‌هایی در خصوص جنگ ترکیبی در صدر اسلام و عصر حاضر به طور مجزا وجود دارد که از جمله‌ی آنها موارد زیر است:

- کتاب جنگ ترکیبی نوشته‌ی محمد جولانی و قاسم فولادی در سال ۱۳۹۶؛ این کتاب اشاره کرده است که: جنگ ترکیبی بیش از پیش به سوی ترکیب کنش‌های نامنظم، برنامه‌ریزی و اجرای غیر متمرکز و بازیگران بین دولت‌ها پیش می‌رود و در آنها از فناوری‌های ساده و پیچیده به صورت همزمان استفاده می‌شود.
- مقاله روند تکامل جنگ و جنگ ترکیبی به قلم بیژن ساعدی در سال ۱۳۹۸ مجله‌ی علوم و فنون نظامی: با رویکرد شناخت‌شناسه، ویژگی نسل‌های جنگ از منظر فرماندهی و کنترل را مورد بررسی قرار داده است.
- مقاله پژوهشی الگوی راهبردی نظام نوآوری فناورانه دفاعی در جنگ ترکیبی به نویسندگی علی مبینی دهکردی، محمد علی منش‌اوی و محمدرضا ولی در مجله‌ی مطالعات دفاعی استراتژیک در سال ۱۳۹۹: به این نکته که علم و فناوری باید در بستری از خالقیت و راهکارهای عملیاتی به مرحله عمل برسند و در این راه سیاست‌گذاری‌های کلان علمی و فناوری بایستی مورد توجه بیشتر قرار بگیرند اشاره کرده است.
- مجله‌ی مطالعات عملیات روانی به قلم محمد حسین جمشیدی در سال ۱۳۸۸ در شماره ۱۶ به این موضوع پرداخته که: در صدر اسلام عملیات روانی؛ در ابتدا از سوی دشمنان اسلام و در ابعاد گوناگون در طول ۱۳ سال حضور پیامبر(ص) در مکه و پوشش تهاجمی همه جانبه در نفی دعوت پیامبر(ص) به کار گرفته شده است.
- جنگ روانی در صدر اسلام به قلم حسن فراهانی در سال ۱۳۸۹ در مجله پرسمان به چاپ رسید که در آن با استفاده از آیات به جنگ ترکیبی مشرکان بر علیه مسلمانان و پاسخ به جنگ روانی دشمنان و خنثی کردن توطئه‌های آنان پرداخته شده است.

بررسی پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام شده نشان می‌دهد هرکدام از این آثار به طور جداگانه جنگ ترکیبی در صدر اسلام یا جامعه امروزی را بررسی کرده‌اند و کمبود آثار و مقالات پیرامون مقایسه‌ی جنگ ترکیبی در صدر اسلام و عصر کنونی مشهود است. لذا در این نوشتار سعی می‌شود تا به صورت تطبیقی به این موضوع پرداخته شود.

تعریف جنگ ترکیبی

امروزه جنگ ترکیبی به عنوان مفهومی نوین در ادبیات نظامی و راهبردی مورد توجه دانشمندان قرار گرفته است. جنگ ترکیبی^۱ عبارت است از: یک راهبرد نظامی پیچیده که ترکیبی از نبردهای متعارف و نامتعارف از جمله: نبرد نظامی، نبرد سایبری، نبرد روانی و اطلاعاتی را دربر می‌گیرد.

این نوع جنگ با طیف گسترده‌ای از ابزارهای متعدد به شیوه متقارن یا نامتقارن انجام می‌شود و نبردی غیر خطی به شمار می‌رود.^۲

علاوه بر نبرد نظامی؛ هر یک از موارد زیر می‌تواند ابزاری برای جنگ ترکیبی باشند:

- جنگ تشکیلاتی
- جنگ سیاسی
- جنگ کلاسیک
- جنگ نامنظم
- جنگ مجازی
- خبرسازی یا خبررسانی جعلی
- جنگ دیپلماسی
- جنگ دادگاهی
- دخالت در انتخابات کشورها
- برهم زدن بافت جمعیتی
- مهاجرپذیری
- یورش فرهنگی
- ایجاد تضاد دینی
- تحریم اقتصادی
- ایجاد شبکه‌های نفوذ اقتصادی
- ایجاد شبکه‌های جاسوسی
- بیوتروریسم
- ...

اصلی‌ترین ویژگی‌های جنگ ترکیبی: ابهام، پیچیدگی، چند بعدی بودن و غافلگیری ناشی از ابهام است. جنگ ترکیبی در سه سطح ادراکی، اطلاعاتی و فیزیکی انجام می‌شود.^۳

اساسی‌ترین اقدام در جنگ ترکیبی اثرگذاری روی ذهن مخاطب است، لذا دشمنان اسلام که پایبندی به اصول اخلاقی ندارند؛ عمداً خبرهای دروغ را منتشر می‌کنند تا تأثیرگذاری روی ذهن را بدست آورند.

ویژگی‌های جنگ ترکیبی:

جنگ‌های ترکیبی هفت ویژگی شاخص دارند که به شرح زیر است:

۱- **منحصر به فرد بودن آثار و نتایج:** ترکیب ظرفیت‌ها و اثرات جنگ ترکیبی در هر بستر زمانی و مقطع خاص، منحصر به فرد و مربوط به همان شرایط است.

۲- **محوریت یک ایدئولوژی در جنگ:** یک ایدئولوژی در جنگ ترکیبی وجود دارد که این ایدئولوژی به طور معمول به زمینه استراتژیک مرتبط است و ریشه در هویت اجتماعی، فرهنگی و دینی نیروی جنگاور دارد.

۳- **هدف حذف رقیب است:** در این جنگها رقبای بالقوه در پی از بین بردن هم هستند، پس احساس خطر باعث می‌شود نیروی جنگاور از دانش نظامی متداول دست کشیده تا بتواند هر چه بیشتر به بقای خود ادامه دهد.

۴- **اختلاف قوا:** همیشه یک اختلاف ظرفیت بین نیروی جنگ ترکیبی و دشمنان بالقوه آن وجود دارد که نیروی جنگ ترکیبی ظرفیت نظامی متداول کمتری در مقایسه با دشمن خود داشته و در نتیجه باید به دنبال راهی باشد که بتواند امتیازات رقیب را جبران کند.

^۱ Hybrid warfare

^۲ محمد زاده چمازکتی، جنگهای هیبریدی: شیوه جنگ نوین، دی ماه ۱۳۹۷

^۳ سازندگی مهدی، جنگ ترکیبی و راههای مقاله با آن از منظر قرآن و حدیث، آذر ۱۴۰۱

۵- استفاده از ابزارهای متنوع: جنگ ترکیبی دارای اجزای متداول و غیر متداول است، این اجزا به طور معمول شامل فناوری‌های نظامی و غیر نظامی است، همچنین ممکن است تاکتیک‌های مجرمانه یا تروریستی در اجزای آن وجود داشته باشد.

۶- توجه به ماهیت دفاعی: جنگ‌های ترکیبی توجه ویژه به عملیات‌هایی دارند که بیشتر ماهیت دفاعی دارند.

۷- فرسوده سازی رقیب: جنگ‌های ترکیبی از تاکتیک‌هایی استفاده می‌کنند که فرسودگی رقیب را به دنبال داشته باشد، این تاکتیک‌ها هم به صورت فیزیکی و هم به صورت شناختی استفاده می‌شود تا تمایل رقیب را به ادامه نبرد کاهش دهد.^۴

ضرورت توجه و آمادگی برای مقابله با جنگ‌های ترکیبی

جمهوری اسلامی ایران بیش از چهل سال است که به دلیل نوع کنشگری خود در عرصه سیاست بین‌الملل؛ هدف جنگ‌های ترکیبی است. از جمله این موارد: تجاوز نظامی به طبرستان، کودتای نوژه، تحمیل جنگی هشت ساله، انهدام هواپیمای مسافربری، متهم کردن ایران به نقض حقوق بشر، برجسته‌سازی موضوع هسته‌ای ایران، راه اندازی شبکه‌های ماهواره‌ای و رادیویی فارسی زبان خارجی برای تخریب ایران، تحریم‌های اقتصادی، ایجاد اغتشاشات داخلی و... می‌باشد. این اقدامات با هدف تضعیف و ناکارآمدی نظام، ایجاد شکاف میان مردم و حاکمیت و از بین بردن اعتماد عمومی و مشروعیت زدایی از نظام انجام می‌پذیرد و روزه روز در حال گسترش و تازه‌سازی است. از این رو ضرورت دارد ایران اسلامی با شناخت جنبه‌های مختلف این نبرد، خود را برای مقابله‌ی به موقع و همه جانبه آماده سازد. یکی از راهکارهایی که در این زمینه وجود دارد بهره‌مندی از سیره پیامبر(ص) و ائمه معصومین(ع) است که در این نوشتار به آن پرداخته خواهد شد.

جنگ ترکیبی در صدر اسلام

سوال اینجاست که آیا جنگ ترکیبی پدیده‌ای نوظهور در جهان است یا در صدر اسلام نیز بوده است؟ در پاسخ به این سوال باید گفت که جنگ ترکیبی از صدر اسلام نیز وجود داشته است و دشمنان برای خاموش کردن ندای اسلام از هیچ کوششی فروگذار نکردند؛ آنچه اکنون تفاوت کرده گستره‌ی این نبرد ترکیبی و انواع جدید ابزارهاست. برای واضح شدن موضوع به ذکر چند نمونه از صدر اسلام می‌پردازیم:

در نیمه اول سده هفتم میلادی با پیدایش اسلام دگرگونی عمیقی در سرنوشت کشورهای کناره مدیترانه و آسیای غربی پدید آمد. از زمان شروع مبارزه پیامبر اکرم(ص) با نظام فکری، ارزشی و اجتماعی حاکم بر حجاز، بزرگان قریش و سایر دشمنان آن حضرت که تعلیمات وی را در جهت از بین بردن منافع خود می‌دیدند با توسل به انواع و اقسام روش‌ها از جمله تمسخر، استهزاء، ایجاد ترس و وحشت، شکنجه و آزار و ارباب مردم و... علیه پیامبر(ص) به جنگ پرداختند. دشمنان داخلی اسلام از جمله یهودیان، مشرکان و منافقان بودند و دشمنان خارجی نیز شامل دو امپراتوری ایران و روم می‌شدند.

رسول خدا(ص) پس از هجرت، به تحکیم پایه‌های حکومت اسلامی پرداخت. به این منظور میان مسلمانان پیمان برادری بست و با یهود قرارداد سیاسی و نظامی امضا کرد و با منافقان به مدارا پرداخت و نهادهای دینی و سیاسی را تاسیس کرد. از آنجا که برنامه‌های سیاسی حکومت نیازمند پشتوانه نظامی بود و رسول خدا(ص) از همان روزهای نخست استقرار در مدینه این مهم را در نظر داشت.

پیامبر(ص) برای مقابله با دشمنان گاهی با توجه به ضرورت‌های سیاسی-اجتماعی و انجام وظایف شرعی دست به عملیات نظامی و گاهی دست به مانورهایی می‌زد که می‌توان از آن به عنوان «تحركات اربعایی» تعبیر کرد. گاهی نیز درگیری‌های لفظی و فیزیکی صورت می‌گرفت که باعث می‌شد علاوه بر آمادگی رزمی، دشمن را ترسانده و توان رزمی خود را بدو نشان دهند.^۵

^۴ بختیاری، ایرج، و ساعدی، بیژن، «روند تکاملی جنگ و جنگ ترکیبی»، فصلنامه علوم و فنون نظامی

^۵ متفکر، جنگ روانی، ج ۱، ص ۲۷

برخی از اصول و چهار چوب اندیشه نظامی اسلام در متن قرآن و سیره معصوم(ع) قبل از اینکه ابزارهای جنگ ترکیبی در صدر اسلام و تدابیر مقابله با آنها را بگوییم؛ لازم است توجه شود که اسلام یک اندیشه منسجم نظامی دارد که چارچوب آن از قرآن کریم و سیره قابل احصاء است.

اصل عبادت و قداست جهاد و جنگ از نظر اسلام:

جنگ و مبارزه نظامی اگر با اهداف الهی باشد نوعی عبادت است و از افضل عبادات است. قرآن کریم می‌فرماید: کسانی که ایمان دارند در راه خدا می‌جنگند و کسانی که در راه طاغوت جنگ می‌کنند، یاوران شیطان اند. پس یاوران شیطان را بکشید، همانا مکر و نیرنگ شیطان ضعیف است.^۶ امام علی (ع) در باب اهمیت و جایگاه جهاد می‌فرماید: جهاد؛ لباس تقوا و زره محکم و سپر مطمئن خداست، کسی که جهاد را ناخوشایند دانسته و آن را ترک کند، خدا لباس ذلت و خواری بر او می‌پوشاند و دچار بلا و مصیبت و ذلیل می‌گردد، دل او در پرده گمراهی مانده و حق از او روی می‌گرداند، به جهت ترک جهاد به خواری محکوم و از عدالت محروم است.^۷

اصل هدف

یکی از موضوعات جدی هدف است، در جنگ باید یک هدف اساسی و کلی داشت و آن را دنبال کرد و اهداف جزئی تر در راستای تعقیب آن هدف کلی باشد. از دیدگاه الهی «رفع فتنه» هدف از جنگ است. قرآن کریم می‌فرماید: «با آنان بجنگید تا دیگر فتنه ای نباشد و دین مخصوص خدا شود، پس اگر دست برداشتند؛ تجاوز جز بر ستمکاران روا نیست».^۸ در ظاهر سه هدف برای جهاد در این آیه ذکر شده؛ ۱- از میان بردن فتنه ها، ۲- محو شرک و بت پرستی و ۳- جلوگیری از ظلم و ستم. به این ترتیب جهاد اسلامی، بخاطر فرمانروایی در زمین و کشورگشایی یا به منظور به دست آوردن غنائم، تهیه بازارهای فروش، تملک منابع حیاتی کشورهای دیگر و یا برتری بخشیدن نژادی بر نژاد دیگر نیست.^۹

اصل تحرک یا مانور

مانور عبارت است از حرکت و جابجایی حساب شده افراد، لشکر و ادوات جنگی در زمان و مکان معین به منظور قرار گرفتن در وضعی برتر نسبت به وضعیت دشمن. جوهر و هسته مرکزی مانور را تحرک تشکیل می‌دهد.^{۱۰} قرآن کریم می‌فرماید: ای پیامبر، مؤمنان را به جهاد برانگیز، اگر از میان شما بیست تن شکیباً باشد بر دویست تن چیره می‌شوند و اگر از شما یکصد تن باشد بر هزارتن از کافران پیروز می‌گردد، چرا که آنان قومی اند که نمی‌فهمند.^{۱۱} در این آیه خداوند پیامبر(ص) را امر می‌کند تا مؤمنان را برای جهاد بر انگیزد، برانگیختن برای جنگ با مفهوم اصل تحرک هماهنگ است.

^۶ الذین آمنوا یقاتلون فی سبیل الله و الذین کفروا یقاتلون فی سبیل الطاغوت فقاتلوا اولیاء الشیطان ان کیدا الشیطان کان ضعیفا (نساء ۷۶)

^۷ نهج البلاغه، خطبه ۲۷

^۸ وقاتلوهم حتی لا تكون فتنه و یکون الدین لله فان انتھوا فلا عدوان الا علی الظالمین (بقره ۱۹۳)

^۹ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، آیه ۱۹۳ بقره

^{۱۰} صادقی، ذوالفقار، اصول جنگ، ص ۱۰

^{۱۱} یا ایها النبی حرص المومنین علی القتال آن یکن منکم عشرون صابرون یغلبوا مائتین وآن یکن منکم مائه یغلبوا الفا من الذین کفروا بانهم قوم لا یفقهون (انفال ۶۵)

ابزارهای جنگ ترکیبی در صدر اسلام

در بخش‌های قبل به طور کلی گفته شد که جنگ ترکیبی از آغار اسلام وجود داشته است. در این بخش تلاش شده برخی از ابزارهای جنگ‌های ترکیبی در صدر اسلام بیان شود:

استفاده از شایعات:

پخش شایعات گاه چنان موثر می‌افتد که به فروپاشی کامل نیروهای مقابل می‌انجامد تا جایی که حتی افراد حاضر می‌شوند به عنوان ستون پنجم دشمن عمل کرده ارتش خودی را مختل سازند.

معاویه در رویارویی با امام حسن (ع) این سیاست را اتخاذ کرد. او فرماندهان امام (ع) را تطمیع کرد و به آنان نوشت که حسن بن علی با من صلح کرده است و سپس دستور داد تا این شایعه را در همه جا پخش کنند. معاویه شبانه به عبیدالله بن عباس فرماندهی سپاه امام پیام فرستاد و گفت حسن با من درباره صلح نامه‌نگاری کرده و اختیار را به من سپرده است، و او را تطمیع و به جانب خود متمایل ساخت. سپس پیکی به سوی لشگر فرستاد و گفت: وای بر شما! این فرمانده شماست که دست بیعت به ما داده و امام شما حسن نیز با ما صلح کرده است، پس برای چه خود را به کشتن می‌دهید؟! و وعده‌هایی از درهم و دینار به سربازان داد. اینطور شد که سربازان، امام (ع) را رها کرده و به نیروهای معاویه ملحق شدند.

سرانجام لشکر امام (ع) تضعیف شد و بعضی از سران سپاه فرار کرده و به معاویه پیوستند و حتی گروهی اعلام آمادگی کردند امام (ع) را در بند تحویل معاویه دهند! در چنین شرایطی بود که امام (ع) مجبور به صلح با معاویه شد.^{۱۲}

با توجه به بیان فوق؛ باید گفت شایعه پراکنی به عنوان یکی از ابزارهای جنگ ترکیبی در صدر اسلام؛ وقتی همراه با تطمیع و ایجاد انگیزه‌های روانی اجرا می‌شد بسیار موثر عمل می‌کرده است.

بزرگ نمایی در توانایی خود و کوچک شمردن توانایی های حریف:

پیامبر (ص) در صدر اسلام با چهار چالش مواجهه بودند: ۱- اهل قریش ۲- اهل کتاب (با محوریت یهودیان و مسیحیان مدینه) ۳- سران اشراف و منافقین ۴- طبقات ضعیف الایمان.

طبقات ضعیف الایمان به شدت تحت تاثیر فضا سازی اهل کتاب و منافقین بودند؛ از این رو گاهی این چالش‌ها به صورت ترکیبی و هدفمند باهم حرکت می‌کردند. برای نمونه در جنگ احد، قریش با همکاری اهل کتاب داخل مدینه از طریق منافقین، یک کار روانی علیه مسلمانان انجام داد؛ به این صورت که توان نظامی قریش را بیش از حد بزرگ‌نمایی می‌کردند و از سوی دیگر توانایی جبهه مسلمانان را بیش از حد پایین جلوه می‌دادند تا اینگونه ترس و وحشت به دل مؤمنین راه بیندازند. به این نحو جامعه ضعیف الایمان، از طریق منافقین هدف اهل کتاب قرار گرفتند که توان اقتصادی، نظامی، تبلیغاتی و فرهنگی خود را بسیار زیاد و توان مسلمین را کم جلوه می‌داد. این رفتار اهل کتاب مورد عتاب قرآن قرار گرفته است آنجا که می‌فرماید: «بگو ای اهل کتاب، چرا اهل ایمان را از راه خدا باز می‌دارید و به راه باطل می‌خوانید درحالیکه آگاهید؟ و خدا از کردار شما غافل نیست»^{۱۳}»^{۱۴}

محاصره اقتصادی واجتماعی:

مشرکان قریش جهت تسلیم کردن پیامبر اکرم (ص) اقدام به تحریم اقتصادی-اجتماعی بنی هاشم و عبدالمطلب کردند و قطعنامه‌ای را در این باره صادر و آن را در کعبه آویزان کردند که به سبب آن پیامبر (ص) و خویشان وی از هرگونه خرید و فروش، ازدواج، ارتباط و معاشرت محروم شدند^{۱۵}.

^{۱۲} عبیدی، جنگ نرم، ج ۱، ص ۲۷

^{۱۳} قل یا اهل الکتاب لم تصدون عن سبیل الله من آمن تبغونها عوجا (آل عمران ۹۹)

^{۱۴} رنجبر، محمد علی، جنگ هیبریدی و جهاد تبیین، فصلنامه علمی تخصصی ره توشه، بهار ۱۴۰۲

^{۱۵} ابن هشام، السیره النبویه، ج ۱، ص ۲۱۴

نبرد نظامی:

نمونه‌ای از نبردهای نظامی که امام علی(ع) با آن مواجه بودند جنگ جمل است. چهار ماه پس از آغاز خلافت امام(ع)؛ طلحه و زبیر دریافتند که با خلافت علی(ع)، مردم از ایشان روی گردان شده‌اند و دیگر جایی در مدینه ندارند لذا برای انجام عمره به مکه رفته و برای پیش برد مقاصد خود از عایشه درخواست کردند که به خون‌خواهی عثمان با آنان همراه شود در مقابل علی(ع) لشکر کشی کند؛ پس از مدتی سرانجام عایشه خواست آنان را پذیرفت و جنگ جمل به صورت یک رویارویی مستقیم نظامی رخ داد.^{۱۶}

جعل حدیث:

از دیگر ابزارهای جنگی دشمنان اسلام، جعل حدیث بوده است. در دوران حکومت امام حسن(ع) از سوی معاویه عده‌ای گماشته می‌شدند و با هدف تخریب اهل بیت(ع) و تثبیت حکومت معاویه شروع به جعل حدیث می‌کردند. متأسفانه تاریخ مملو از مثالهایی از این دست است که با هدف تسلط بر ذهن مخاطب صورت می‌گرفته است.

منع از کتابت حدیث:

پس از رسول خدا(ص)، خلفای سه‌گانه از نشر و ترویج احادیث ایشان ممانعت کردند. ممنوعیت کتابت حدیث از زمان ابوبکر شروع شد و در عصر عمر و عثمان با شدت بیشتری ادامه یافت.^{۱۷}

استهزاء و تمسخر:

پیامبر اسلام(ص) همواره در معرض استهزاء دشمنان قرار داشت و بلکه آن حضرت بیش از انبیای پیشین در این جهت مورد آزار قرار گرفت.^{۱۸} تمسخر از جمله ابزارهایی در جنگ روانی است که قرآن مجید هم به مصادیق آن اشاره می‌کند. از منظر قرآن دشمنان، پیامبر(ص) و پیروانش را با روش‌های مختلف مورد استهزاء قرار می‌دادند از جمله با: چشمک زدن^{۱۹}، خندیدن^{۲۰}، حرکت دادن سر^{۲۱} و نسبت دادن القاب ناروا^{۲۲}.

تدابیر پیامبر(ص) در پیشبرد جنگ‌های ترکیبی

پیامبر(ص)، در مقابل جنگ‌های ترکیبی دشمنان تدابیر ویژه‌ای را به کار می‌بستند که مهمترین آنها به شرح زیر است:

انتخاب زمان و مکان مناسب و استفاده بهینه از حداقل امکانات:

بررسی نبردهای لشکر اسلام، ثابت می‌کند که نیرو، امکانات و امداد رسانی؛ علت کافی در تحقق پیروزی نبوده است؛ بلکه در حقیقت سازمان‌دهی امکانات (هرچند که این امکانات کم بوده و یا نبوده) و به کارگیری خوب آنها در زمان و مکان مناسب عامل اصلی پیروزی بوده است.

^{۱۶} ابن اعثم کوفی، الفتوح ۱۴۱ق، ج ۲، ص ۴۵۲

^{۱۷} عسگری، سید مرتضی، پژوهش و بررسی تحلیلی مبانی اندیشه‌های اسلامی در دیدگاه دو مکتب، ج ۲، ص ۳۰

^{۱۸} ری شهری، میزان الحکمه، ج ۱، ص ۶۷

^{۱۹} مطففین، ۳۰

^{۲۰} مؤمنون، ۱۱۰

^{۲۱} اسراء، ۵۱

^{۲۲} حجر، ۶

فی المثل به علت همین تدابیر در انتخاب درست زمان، مکان و استفاده بهینه از امکانات بود که سپاه اسلام توانست بر یهود، روم و نیز قبایل عرب که قویترین امکانات «هزاران راس گوسفند، قاطر، شتر و اسب» را در اختیار داشتند به پیروزی دست یابد.^{۲۳}

موقع شناسی «زمان شناسی»:

از ویژگی‌های فرماندهی پیامبر(ص)، موقع شناسی بود چنانچه شتاب‌زدگی در سیره‌ی نظامی پیامبر(ص) دیده نمی‌شود. ایشان هیچ کاری را جز در زمان مناسب انجام نمی‌دادند و بسیار موقع شناس بودند. مثلاً وقتی خبر کشته شدن قاریان قرآن را در واقعه بئر معونه شنیدند، بسیار متأثر شدند ولی چون زمان را مناسب ندیدند، گرفتن قصاص خون آنها را به بعد موکول کردند.^{۲۴} بعلاوه ایشان به خوبی از اصل غافلگیری استفاده می‌کردند. غافلگیری در اصطلاح نظامی عبارت است از زمان، مکان و حالتی که در آن دشمن انتظار و آمادگی پذیرش و واکنش لازم علیه آن را نداشته باشد.^{۲۵} در فتح مکه بدون اینکه تلفات چشم‌گیری وجود داشته باشد؛ پیامبر(ص) قریش را در دو حیطة غافلگیر کرد. نخست اجازه نداد قریش از مقصد نهایی او باخبر شود و در مرحله دوم با تقسیم سپاه و ورود آنان از راه‌های گوناگون، قریش را در عمل انجام شده قرار داد و آنان با مشاهده ورود سپاه از راه‌های گوناگون در موضع انفعالی قرار گرفتند و تسلیم پیامبر(ص) شدند.

آموزش نیروها و استفاده از نیروی کار آزموده:

نقش پیامبر اکرم(ص) برای پرورش نیروی نظامی از هنگام وجوب حکم جهاد آغاز شد. با فرمان وجوب جهاد ایشان به سازماندهی و فراهم ساختن لشکر و آموزش آنان پرداخته و به غزوه‌ها که اهداف سیاسی و نظامی را محقق می‌کرد همت گماشتند. برگزاری غزوه‌ها راهی برای ثبات حکومت و گسترش دعوت اسلام بود و حضور مجاهدان در سایه فرماندهی یگانه؛ بر هیبت و ابهت مسلمانان در میان دشمنان می‌افزود. پیامبر اکرم(ص) برای آماده ساختن لشکر و آموزش فنون جنگی به آنان همواره می‌کوشید تا آنکه به آمادگی جنگی، تسلط کامل، برتری و توان برای رویارویی با دشمنان و یاری هم‌پیمانان خود دست یابند.^{۲۶} از دیگر مهارت‌های پیامبر(ص) توجه به اصل تمرکز قوا بوده است که به شایستگی در گفتار و رفتار ایشان مشخص است. ایشان در هر جنگ با سخنان خود افراد را برای جهاد ترغیب می‌کرد. فی المثل در جنگ با سپاه روم پیامبر(ص) با سخنان خود توانست نزدیک به سی هزار نفر را برای جهاد آماده کند که ده هزار سوارکار و دوازده هزار سواره و هشت هزار پیاده بودند.^{۲۷}

تشکیل شورای جنگی:

پیامبر اکرم(ص) خود یک نابغه جنگی بود اما همیشه سعی می‌کرد به نیروهای خود شخصیت بدهد و از نظریات آنها بهره‌گیر و در کارها مشورت نمایند. انواع روش‌های جنگی که رسول خدا(ص) در غزوات استفاده می‌کرد، همراه با مشورت بوده است مانند:

به کار گیری صف در جنگ بدر و احد
شیوه غافلگیری در فتح مکه

همین مشورت باعث می‌شد پیامبر(ص) با استفاده از روشهایی چون: بسیج اطلاعات و تعیین هدف، یورش ناگهانی، سرعت مانور و تعیین کامل امور جنگی که اصول آن در جنگ‌های جدید نیز به کار گرفته می‌شود؛ دست برتر را داشته باشد.^{۲۸}

^{۲۳} فیروزی، سعید و حسینی، سیدهدایت اله، «بررسی اهمیت اصل غافلگیری در جنگ‌های پیامبر اکرم(ص) و کاربرد آن در عصر حاضر»، دو فصلنامه علمی پژوهش‌های علوم نظامی شماره ۲، ۱۳۹۹

^{۲۴} ابن هشام، السیره النبویه، ج ۲، ص ۳۱۶

^{۲۵} صادقی، ذوالفقار، اصول جنگ، ص ۱۴

^{۲۶} فیروزی، سعید و حسینی، سیدهدایت اله، «بررسی اهمیت اصل غافلگیری در جنگ‌های پیامبر اکرم(ص) و کاربرد آن در عصر حاضر»، دو فصلنامه علمی پژوهش‌های علوم نظامی شماره ۲، ۱۳۹۹

^{۲۷} فرزندی، اندیشه نظامی در آموزه‌های اسلامی، دفتر مکتب و اندیشه دفاعی

^{۲۸} هیکل، زندگانی محمد(ص)، ص ۱۱۵۵

خلاقیت و نوآوری و استفاده از تاکتیک‌های نا شناخته:

شیوهی مدیریتی پیامبر اکرم(ص) در جنگ‌ها بیشتر خلاقانه و نوآورانه بود. ایشان هیچ‌گاه به شیوهی قدیمی وسنتی اعراب که همان شیوهی حمله و فرار بود فکر نمی‌کرد، سعی می‌کرد از شیوه‌های جدیدی استفاده کند. اساساً شیوه‌هایی که ایشان در غزوات به کار برده، در جزیره‌العرب سابقه‌ی جندانی نداشته است لذا وقتی دشمنان با این شیوه‌ها مواجهه می‌شدند، در بهت و حیرت و سرگردانی فرو می‌رفتند و بی‌محبا تن به شکست می‌دادند.^{۲۹}

بعلاوه یکی از مهارت‌های شخص پیامبر(ص) استفاده از اصل ابتکار عمل^{۳۰} بوده است. مثلاً زمانیکه یهود بنی قینقاع پس از جنگ بدر به دشمنی با پیامبر(ص) برخاستند و در بازار به زنی مسلمان تعرض کردند؛ مردی از میان مسلمانان و مردی از یهود کشته شد و جبهه بندی میان ایشان آغاز شد. رسول خدا(ص) در یک حرکت ابتکاری، ایشان را محاصره کرد که باعث فتح خیبر و تسلیم یهودیان شد. آنها همه‌ی اموال و اسلحه‌هایشان را باقی گذاشتند و خانه‌های خود را ترک کرده و فقط جان خود را سالم بیرون بردند.

توجه به نیروی اعتقادی و بالابردن سطح ایمان نیروها:

نیروی معنوی سپاه اسلام در جنگ‌ها یکی از عوامل پیروزی بر دشمن محسوب می‌شد. بیشتر جنگ‌های اسلام معمولاً نابرابر بوده و سپاه کفر از نظر تعداد نفرات، ابزار و وادوات جنگی خیلی بالاتر از نیروهای اسلام بودند. ولی نیروی‌های اسلام چیزی را در اختیار داشتند که دشمنان فاقد آن بودند و آن ایمان به خدا و نیروی معنوی بوده است. پیامبر(ص) همواره به این موضوع توجه و تاکید می‌کردند که ایمان راسخ به خداوند در جبهه‌های نبرد حرف اول را می‌زند و غفلت از این عامل مهم، شکست قطعی را به دنبال خواهد داشت.^{۳۱}

توجه به حفظ جایگاه فرماندهی:

رسول خدا(ص) با حضور مستقیم در بیشتر جنگ‌ها رعب و وحشت در دل دشمنان می‌افکندند. فرماندهی جنگ‌های بزرگ و سرنوشت ساز مثل جنگ بدر، احد، خندق، فتح مکه و حنین بر عهده خود آن حضرت بود و شأن و مقام فرماندهی خویش را در هر موقعیتی حفظ می‌کردند و به منظور فرماندهی مکان ویژه‌ای را اختیار می‌کردند و به هدایت رزمندگان می‌پرداختند، ایشان جز در وقت ضرورت، خود دست به شمشیر نمی‌شدند. به فرموده‌ی علی (ع) منش ایشان چنان بود که وقتی کار جنگ سخت می‌شد، رزمندگان اسلام بدو پناه می‌بردند.^{۳۲}

سعی بر کاهش تلفات:

پیامبر(ص) می‌کوشیدند تا جنگ‌ها کمترین تلفات جانی و مالی را داشته باشند، تعرض به غیر نظامیان و ویران ساختن آبادی‌ها بوسیله‌ی فاتحان همیشه معمول بوده و هست، اما رسول خدا(ص) چنین نمی‌کردند و دست رزمندگان را به غارت و چپاول نمی‌گشودند. برای مثال در فتح خیبر اجازه دادند خود یهودیان در مزارع به کشت و کار بپردازند و مقداری از درآمد خود را به حکومت اسلامی بدهند، درحالی‌که این قدرت را داشتند که آن دژ نظامی را با خاک یکسان و افراد را اسیر کنند.^{۳۳}

^{۲۹} آنه ماری، محمد(ص) رسول خدا، ص ۲۸۸

^{۳۰} در مباحث نظامی از این اصل با عناوین اصل تعرض، اصل ابتکار عمل، اصل آفند و اصل تهاجم نام برده شده.

^{۳۱} فیروزی، سعید و حسینی، سیدهدایت اله، «بررسی اهمیت اصل غافلگیری در جنگ‌های پیامبر اکرم (ص) و کاربرد آن در عصر حاضر»، دو فصلنامه

علمی پژوهش‌های علوم نظامی شماره ۲، ۱۳۹۹

^{۳۲} مشتاقی، مریم، سیره نظامی پیامبر اکرم (ص)، مقاله اختصاصی راسخون، دی ماه ۱۳۹۰

^{۳۳} ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۳، ص ۳۲۷-۳۲۸

تکیه بر نیروهای خودی: در مواردی مشرکان به پیامبر(ص) پیشنهاد کمک در جنگ را می‌دادند و ایشان تنها به این دلیل که آنها مشرک هستند، از قبول آن خودداری کرده و می‌فرمودند: در جنگ با مشرکان از مشرکان کمک نمی‌گیریم.^{۳۴}

رعایت اصول نظامی:

رسول خدا (ص) در تمام مراحل جنگ، همه اصول نظامی را رعایت می‌کردند، به نظم و انضباط نظامیان اهمیتی ویژه می‌دادند و بر کیفیت نیروهای زیر فرمان خود نظارت می‌کردند، از شرکت افرادی که توان رزمی لازم را نداشتند جلوگیری می‌نمودند و بر اجرای دستورها نظارت کامل داشتند. ایشان بسیار مراقب بودند که اسرار نظامی مسلمانان فاش نشود. بسیار اتفاق می‌افتاد که پیامبر (ص) مقصد حرکت را اعلام نمی‌کردند و نیز راههای مدینه را زیر نظر می‌گرفتند که اخبار و اطلاعات به دشمنان نرسد.^{۳۵}

استفاده از تجهیزات:

پیامبر (ص) همه‌ی ابزار و ادوات نظامی آن روزگار را به کار می‌بردند. ایشان خود از زره و پیراهن استفاده می‌کردند و وجود تسلیحات نظامی را برای رزمندگان اسلام ضروری می‌دانستند و از منجنیق و دبابه که از ابزار پیشرفته نظامی آن روزگار بود بهره می‌بردند.^{۳۶}

باز گذاشتن باب گفت‌وگویی سیاسی:

یکی از نشانه‌های بارز و روشن جنگ طلب نبودن رسول خدا(ص)، باز گذاشتن باب مذاکره سیاسی بود. ایشان با سرسخت‌ترین دشمنان خود یعنی ابوسفیان روابط سیاسی را قطع نکردند، خود یا فرستاده‌های او را به حضور می‌پذیرفتند، به نامه‌ها یا پیام‌هایش پاسخ می‌دادند و درباره مسائل سیاسی و نظامی با او گفتگو می‌کردند.^{۳۷}

تشویق سپاهیان کارآمد:

پیامبر(ص) افراد کارآمد سپاه را تشویق می‌فرمود. تشویق پیامبر(ص) بیشتر جنبه‌ی معنوی داشت، البته ایشان از چنان نفوذ معنوی در میان رزمندگان برخوردار بودند که تشویق ایشان برای آنها بالاترین افتخار به حساب می‌آمد.^{۳۸}

جنگ ضربتی (برق آسا)

رسول خدا بر یورش ناگهانی تاکید داشت، در این یورش ناگهانی نیرو و ساز و برگ اندکی مورد استفاده رقرار می‌گرفت، این اقدام برتری کمی نیروهای دشمن را جبران می‌کرد، در جنگ‌های بدر، خندق و حنین از این شیوه استفاده شده است.^{۳۹}

جنگ روانی «وحشت انداختن در دل دشمن»

پیامبر در فتح مکه به لشکریان خود برای ایجاد ترس و وحشت در دل مردم شهر، دستور داد در ده هزار نقطه آتش بر افروزند، این کار سبب شد مشرکان تسلیم شوند، در نتیجه مکه بدون جنگ و خونریزی فتح شد.^{۴۰}

^{۳۴} خطاب، محمود شیت، الرسول القائد، ص ۱۰۳

^{۳۵} واقدی، محمد بن عمر، المغازی، ج ۲، ص ۸۰۵-۸۰۸

^{۳۶} همان، ج ۳، ص ۹۲۴

^{۳۷} منتظر القائم، اصغر، تاریخ اسلام، ص ۱۷۴

^{۳۸} آقا داوود، سیره نظامی پیامبر گرامی اسلام، فصلنامه علوم نظامی، شماره ۲۷ و ۲۸

^{۳۹} نصیری، ایوب و دیگران، مدیریت نظامی در نبردهای پیامبر(ص)

^{۴۰} منتظر القائم، اصغر، تاریخ اسلام، ص ۱۷۴

ایجاد روحیه در مواقع بحرانی

پیامبر اکرم (ص) در مواقع حساس و بحرانی به یارانش روحیه می‌داد، مانند جنگ احزاب که رسول خدا (ص) در آن شرایط سخت برای تقویت روحیه یارانش پیش‌گویی کرد که خداوند یمن و شام و مشرق و ایران را برای من فتح خواهد کرد^{۴۱}.

جنگ ترکیبی در عصر حاضر

در تمامی نسل‌ها، شیوه‌های برپایی جنگ با نسل قبلی تفاوت دارد. عمده این تفاوت ناشی از تفاوت در سیستم‌ها، روش‌ها، سازماندهی و مفاهیم است. با آغاز جنگ ۱۹۹۱ خلیج فارس، طرح عملیاتی جنگ موازی که به طور خاص با استفاده از امکانات جدید نگاهشده شده بود به مرحله اجرا درآمده و بدین ترتیب نقطه عطف تغییر در نسل جنگ بار دیگر به وقوع پیوست، روس‌ها نیز سه سال بعد و در جنگ ۱۹۹۴-۱۹۹۶ چچن با اعمال تغییرات لازم دومین مجری جنگ‌های نسل ششم لقب گرفتند^{۴۲}. کارشناسان برای جنگ‌های نسل ششم ویژگی‌های خاصی را بر شمرده‌اند^{۴۳} که در یک نگاه کلی در قالب سه طرح عملیاتی خلاصه می‌شوند^{۴۴}:

۱- ناتوان‌سازی راهبردی حریف

۲- نابودسازی حریف (تخریب یا فرسایش حریف)

۳- کنترل حریف (کنترل سامانه‌های حیاتی آن)

به این ترتیب در یک بیان خلاصه هر ابزار نظامی یا غیر نظامی که بتواند در قالب یکی از طرح‌های عملیاتی سه‌گانه‌ی فوق مؤثر باشد؛ از ابزارهای جنگ ترکیبی در نسل ششم شناخته می‌شود.

چنانچه در تعریف جنگ ترکیبی اشاره کردیم: اساسی‌ترین اقدام در جنگ ترکیبی اثرگذاری روی ذهن مخاطب است. این مهم در عصر حاضر و در جنگ‌های نسل ششم، بسیار قدرتمند و هدفمند شده است. ابزارهای رسانه‌ای بخصوص شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی با دستکاری ادراک مخاطب به روش عمدی نقش مهمی در رسیدن به اهداف جنگی دارند.

برای روشن شدن این موضوع یک نمونه از جنگ‌های ترکیبی نسل ششم که اخیراً در ایران رخ داده را بررسی می‌کنیم: جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۱ با سه ضلع جنگ ترکیبی (اغتشاش، فشار رسانه‌ای، تخریب) روبه‌رو شد. در این پروژه مرگ مهسا امینی بهانه‌ی تحریک مخاطب به اغتشاشات و ناآرامی داخلی شد. سپس پروژه کشته‌سازی دختران در ایران از طریق رسانه‌های خارجی و شبکه‌های مجازی (تویتر واتساپ، فیسبوک و...) مورد تمرکز قرار گرفت و به کمک تعدادی از سلبریتی‌های خارجی و داخلی به این امر دامن زده شد و یک انقلاب فیک توئیتی به راه افتاد. در کنار آن به عملیات تروریستی پرداخته شد و داعش در حرم حضرت شاهچراغ، به منظور نشان دادن نبود امنیت در ایران و آشوب و ناآرامی در کشور؛ زائران را به رگبار گلوله بست. همزمان با این اتفاقات یک کارزار تبلیغاتی علیه جمهوری اسلامی ایران که در برلین برگزار شد تجزیه طلبان ایران را از سایه بیرون آورد و به شایع پراکنی پرداختند و دعوی شیعه و سنی را بر سر زبان‌ها انداخت. بعلاوه در این مدت ایران را وارد یک جنگ ارزی کردند که دلار ۳۰ هزار تومانی در عرض چند ماه کانال ۵۰ هزار تومانی را تجربه کرد تا از طریق فشار اقتصادی به اهداف خود برسند^{۴۵}.

^{۴۱} ابن هشام، السیره النبویه، ج ۲، ص ۲۱۹

^{۴۲} واقدی، محمدبن عمر، المغازی، ج ۲، ص ۴۵۰

^{۴۳} دیو سالار، عبدالرسول، راهبردها و معماری کلان فرماندهی و کنترل در روسیه، ص ۳۹

^{۴۴} ویژگی‌های جنگ نسل ششم: فناوری نظامی تسلیحات هدایت دقیق، جنگ فضایی، جنگ اطلاعات، سامانه فرماندهی و کنترل صحنه نبرد، کاهش امکان بروز جنگ‌های گسترده، رشد منازعات و درگیری‌ها در قالب جنگ‌های کم‌شدت، رشد قدرت‌های برتر جهانی، نامتقارن شدن هرچه بیشتر جنگها، انعطاف-پذیری طرح‌های عملیاتی، جنگ‌های ائتلافی به عنوان ساختار اصلی جنگ‌ها، برتری اطلاعات به عنوان قابلیت محوری نیروها، تغییر مباحث تسلیحات راهبردی سنتی، چالش کنترل زمان میان قدرت‌های نامتقارن، ارتقاء نقش مردم در جنگ‌ها، افول پیاده نظام، افزایش رویکرد حملات در عمق از راه دور، تبدیل جنگ شهری به چالش عملیات قدرت‌های برتری نظامی.

^{۴۵} دیو سالار، عبدالرسول، راهبردها و معماری کلان فرماندهی و کنترل در روسیه، ص ۴۲

^{۴۶} ۲۰ مصداق از جنگ ترکیبی دشمن با مردم ایران، مجله فارس پلاس، ۱۴۰۱/۱۲/۶

چنانچه ملاحظه می‌شود این جنگ ترکیبی بیشتر یک جنگ روانی بوده که در نظر داشت با غلبه بر اذهان عمومی به اهداف خود برسد.

ویژگی‌های جنگ ترکیبی در عصر حاضر و آینده:

با توجه به تغییر نسلی که در جنگ‌های ترکیبی رخ داده؛ مهمترین ویژگی‌های جنگ ترکیبی در عصر حاضر بدین شرح است:
۱- گسترش میدان نبرد: این گستردگی هم به لحاظ سطح و هم به لحاظ عمق و خط مقدم است.

۲- درهم تنیدگی سیاست‌ها و راهبردهای دفاعی و نظامی: هر قدر عناصر تاثیر گذار داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی گسترده‌تر شوند، استراتژی کشورها پیچیده‌تر خواهد شد.

۳- اجتناب ناپذیری مداخله قدرت‌ها: حس تسلط طلبی، داشتن منافع مشروع و یا نامشروع، حمایت از متحدین، تعارض با کشورهای خاص و در حوزه‌های خاص از جمله عللی هستند که مداخله ابر قدرت‌ها را اجتناب ناپذیر می‌کند.

۴- قدرت مبتنی بر دانایی: جنگ‌های کنونی و آتی بر مبنای دانش و تکنولوژی است. این محوریت به حدی حیاتی است که تحلیل گران نظامی به آن (جنگ خرد پایه) اطلاق می‌کنند، مهمترین عامل قدرت جهان قرن بیستم دانش است و مادر حال ورود به عصر قدرت مبتنی بر دانایی هستیم. محوریت دانش و تکنولوژی باعث شده که سه ویژگی بارز توسعه نظامی یعنی: برد، شتاب و کشندگی به مرز نهایی خود برسند و این همان انقلاب در جنگ است.

۵- تفاوت در روش جنگ‌ها: از علل تفاوت در روش‌های جنگ، تنوع گیج کننده‌ای است که در انواع جنگ‌ها (از جمله: جنگ جدایی خواهانه، خشونت نژادی و مذهبی، کودتا، اختلافات مرزی، نا آرامی‌های اجتماعی، حمله‌های تروریستی و...) وجود دارد.

۶- نامتقارن بودن جنگ‌ها: جنگ نامتقارن یعنی درگیری که خارج از اصل و قاعده صورت می‌گیرد یا یک شیوه غیرمستقیم و فریب‌آمیز جهت تاثیر گذاردن بر موازنه و برابری نیرو در مقابل دشمن.

۷- اهمیت فرماندهی و کنترل جنگ: کارشناسان معتقد اند که فعالیت‌های فرماندهی در طول زمان تغییر نمی‌کند اما ابزار و وسایل انجام این نوع فرماندهی معمولاً در حال تغییر و تحول است. ابزار فرماندهی سه نوع است: سازمان‌ها، روش‌ها، وسایل فنی و تکنیکی^{۴۷}.

مقایسه جنگ ترکیبی در عصر حاضر و صدر اسلام

در عصر حاضر تقریباً بیشتر جنگ‌ها از حالت کلاسیک و سنتی خارج شده و از ابزارها و روش‌های نامحدود برای رسیدن به اهداف استفاده می‌کنند. لذا جنگ‌های ترکیبی، خود را در اشکال متنوعی نشان می‌دهد از جمله در: استفاده توأمان و یا مستقل از جنگ کلاسیک، نبرد نامنظم، به کارگیری انواع تحریم با رویکرد فشار حداکثری، حملات سایبری، ترور و تسخیر مراکز انتظامی، ایجاد منازعات قومی و مذهبی، اعلام تجزیه طلبی و...

اما چنانچه اشاره شد؛ در زمان‌های گذشته نیز دشمن تلاش می‌کرد تا از جهات مختلف طرف مقابل را تحت فشار قرار دهد تا در نهایت بتواند او را تسلیم کند. این فشارها شامل: فضا سازی‌های ذهنی، تبلیغات فراوان، ترساندن رؤسا و مردم، رشوه، تطمیع و... بود. و این موضوع علاوه بر دوران پیامبر(ص) در زمان حضرت علی (ع) و امام حسن(ع) نیز وجود داشت.

در یک بیان خلاصه عمده‌ترین تفاوت جنگ‌های ترکیبی در عصر حاضر و صدر اسلام در گستره‌ی ابزارها و شیوه‌های جدیدی است که برای اعمال فشارهای همه جانبه استفاده می‌شود. در عصر حاضر بوسیله‌ی جنگ ترکیبی نوین و استفاده از ابزارهای جنگی پیشرفته و رسانه‌ها و تبلیغات گسترده؛ خسارات سنگین‌تر و پرهزینه‌تر است و تلفات جانی بیشتری را نیز شامل می‌شود. بعلاوه کشور حمله کننده بدون صرف هزینه‌های (مالی یا جانی) زیاد و گاهاً به دور از صحنه‌ی جنگ به اهداف خود می‌رسد.

باید توجه شود در عصر حاضر هر چند ابزارها جدید شده اند اما ماهیت اصلی همچنان باقی است. برای مثال جنگ سایبری از جمله ابزارهای جدید جنگ ترکیبی در عصر حاضر است که در آن با هک کردن اطلاعات سایتها و رایانه‌ها برای دستیابی به اطلاعات

^{۴۷} بختیاری، ساعدی، روند تکاملی جنگ و جنگ ترکیبی، فصلنامه علوم و فنون نظامی

مخفی و استراتژیک رقیب تلاش می‌گردد. هرچند ابزار جنگ جدید شده است اما ماهیت این جنگ همان تلاش برای دستیابی به اطلاعات رقیب است که در صدر اسلام هم بوده است و در آن زمان این تلاش مثلاً با عملیات جاسوسی، نفوذ در لشکر دشمن و استراق سمع انجام می‌شده است. به همین علت است که تحقیق و تفحص در سیره‌ی پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) می‌تواند راهکارهای مناسبی برای مقابله با جنگ ترکیبی در عصر حاضر فراهم آورد.

بعلاوه چنانچه در بخش مربوط به اصول جنگ از نگاه اسلام گفته شد؛ جنگ وقتی با هدف الهی باشد، عبادت و پدیده‌ای مقدس است. از همین روست که وقتی ایران اسلامی با جنگ ترکیبی همه جانبه مواجه می‌شود؛ رهبر فرزانه‌ی انقلاب جوانان را برای انواع جهادها ترغیب می‌کنند. ایشان با طرح موضوعاتی مثل: جهاد تبیین، جهاد علمی، جهاد خود انکابی، جهاد اقتصادی، جهاد فرزند آوری، جهاد فرهنگی... اولاً توجه می‌دهند که دشمن در یک جنگ ترکیبی، در همه‌ی این حوزه‌ها در حال جنگ با ایران است؛ ثانیاً با به کارگیری لفظ جهاد از اهمیت و قداست و ضرورت فعالیت در این عرصه‌ها پرده بر می‌دارند و ثالثاً توجه مخاطب را به پتانسیل‌های نهفته در امر جهاد؛ مثل استفاده از راهکارهای قرآنی و اسلامی جلب می‌کنند.

فی‌المثل رهبر انقلاب، در موضوع جهاد فرهنگی همواره به راهکارهای قرآنی اشاره کرده‌اند و آن را جهادی بزرگ^{۴۸} دانسته‌اند و جهاد تبیین را مایه‌ی بصیرت بخشی^{۴۹}، رسواگری و شفاف سازی مسائل^{۵۰} می‌دانند بعلاوه ایشان در مقابل جنگ ترکیبی- فرهنگی دشمن؛ همواره به وحدت^{۵۱} و عدم ایجاد دوقطبی‌های تفرقه‌انگیز در جامعه تاکید دارند. و نیز رهبر انقلاب شدیداً به شناسایی جریانهای نفوذ و روش‌های خنثی‌سازی فتنه‌های نفوذی^{۵۲} مثل سند ۲۰۳۰ و... تاکید می‌کنند^{۵۳}.

واقعیت این است که رهبر فرزانه‌ی انقلاب با ایفای درخشان نقش فرماندهی کل، نه تنها در عرصه‌های نظامی بلکه در همه‌ی عرصه‌های یک جنگ ترکیبی؛ به درستی و به موقع فرمان جهاد را صادر می‌فرمایند و نیروهای متخصص متناسب با همان نوع جنگ را فرا می‌خوانند و ابزارهای شناختی کافی از جمله راهکارهای اسلامی و قرآنی را به آنها منتقل می‌کنند.

از همین روست که اسلام توجه ویژه‌ای به مسأله ولایت فقیه دارد و در یک کلام مقابله با جنگ ترکیبی علیه مسلمانان را مقدور نمی‌داند مگر در سایه‌ی ولایت‌پذیری مومنین از ولی فقیه. از منظر اسلام جدایی از ولایت الهی همان پذیرش ولایت کفار است و ولایت فقیه ادامه راه پیامبر اکرم (ص) و معصومین (ع) است و قرآن کریم صراحتاً به تبعیت از ولی امر و رهبر جامعه توصیه می‌فرماید^{۵۴}.

نتیجه‌گیری

این مقاله با عنوان «مقایسه‌ی جنگ ترکیبی در صدر اسلام با عصر حاضر» تلاش کرده است تا راهکارهای اجرایی در سیره‌ی عملی پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) برای مقابله با جنگ ترکیبی امروزه استخراج نماید. عمده نتایج این بررسی به شرح زیر است:

جمهوری اسلامی ایران که تنها حکومت اسلامی شیعه و تحت امر ولایت فقیه در جهان است؛ در مقابل انواع جنگ‌های ترکیبی قرارداد و هدف اصلی همه‌ی این جنگها براندازی نظام اسلامی است. این همان هدفی است که در صدر اسلام مورد توجه دشمنان بود لذا از مقایسه شرایط حکومت اسلامی در عصر حاضر و صدر اسلام و توجه به تدابیر اخذ شده در آن زمان؛ می‌توان به راهکارهای جدید دست یافت. جنگ ترکیبی در صدر اسلام با عصر حاضر شباهتهای فراوانی در روش و در مبانی معرفتی آن دارد. عمده ترین تفاوت جنگ ترکیبی از صدر اسلام تا کنون؛ گستره‌ی این نبرد ترکیبی و انواع جدید ابزارها ست. این پژوهش بیش از پانزده مورد از مهمترین تدابیر پیامبر اکرم (ص) در مقابل جنگ‌های ترکیبی دشمنان اسلام را شناسایی و تبیین کرده است.

^{۴۸} و جاهد هم به جهادا کبیرا (فرقان ۵۲)

^{۴۹} هل یستوی الاعمی و البصیر (رعد ۲۱۶)

^{۵۰} ان جاءکم فاسق بنبا فتبینوا (حجرات ۶)

^{۵۱} واعتصموا بحبل الله جمیعاً و لاتفرقوا (آل عمران ۱۰۳)

^{۵۲} راهکارهای شناخت منافقان و مقابله با ترفند ها و تبلیغات آنها در سوره منافقون و براءت آمده است.

^{۵۳} سازندگی مهدی، جنگ ترکیبی و راههای مقاله با آن از منظر قرآن و حدیث، آذر ۱۴۰۱

^{۵۴} انما ولیکم الله و رسوله والذین آمنوا یقیمون الصلاة و یؤتون الزکاه و هم (مائده ۵۵)

مهمترین ویژگی جنگ ترکیبی در عصر حاضر اهمیت فرماندهی و کنترل جنگ است. از همین روست که اسلام توجه ویژه‌ای به مسأله ولایت فقیه دارد و در یک کلام مقابله با جنگ ترکیبی علیه مسلمانان را مقدور نمی‌داند مگر در سایه‌ی ولایت‌پذیری مومنین از ولی فقیه. لذا یکی از مهمترین راهکارها در مقابله با جنگ ترکیبی آن است که مومنین مطیع امر ولی فقیه باشند و ولی فقیه (رهبر) نیز در فرماندهی جنگی به موقع و دقیق فرمان دهد.

چنانچه رهبر انقلاب در طول این سالها به خوبی این مهم را انجام داده اند. مثلا در صدور فرمانهای: جهاد تبیین، جهاد علمی، جهاد خود اتکایی، جهاد اقتصادی، جهاد فرزند آوری، جهاد فرهنگی و... رهبر انقلاب جوانان متخصص در هر عرصه را به جهاد فراخوانده اند و به اهمیت و قداست و ضرورت فعالیت در این عرصه‌ها اشاره کرده و به پتانسیل‌های نهفته در امر جهاد «مثل استفاده از راهکارهای قرآنی و اسلامی» توجه داده اند.

هرچند جنگ ترکیبی که ایران امروزه با آن روبه رو است، شکلی پیچیده و پیشرفته از جنگ است که مملو از تهدیدات نوین می‌باشد اما ایران اسلامی با توجه به دو مقوله‌ی اصلی «حفظ توان نظامی و توجه به موضوع ولایت‌پذیری از رهبر اسلامی» می‌تواند بر این تهدیدها فایق آید.

منابع و مراجع

- [۱] قرآن کریم
- [۲] نهج البلاغه، صبحی صالح، ناشر: مرکز البحوث الاسلامیه، قم، ۱۳۷۴.
- [۳] ابن اعثم کوفی، محمد ابن علی، الفتوح، ترجمه مستوفی هروی، نشر شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، سال ۱۳۸۰
- [۴] ابن هشام، عبدالملک، السیره النبویه، نشر ادیب مصطفوی، سال ۱۳۶۹
- [۵] آنه ماری، شیمل، محمد(ص) رسول خدا، ترجمه حسن لاهوتی، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۸
- [۶] جولانی، محمد و فولادی، قاسم، جنگ های ترکیبی، نشر موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، چاپ دوم، سال ۱۳۹۶
- [۷] خطاب، محمود شیث، الرسول القائد، نشر دارالفکر، سال ۱۴۰۹ ق
- [۸] دیوسالار، عبدالرسول، راهبردها و معماری کلان فرماندهی و کنترل در روسیه، انتشارات موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، سال ۱۳۸۵
- [۹] ری شهری، محمد، میزان الحکمه، نشر دار الحدیث، سال ۱۳۸۴
- [۱۰] صادقی، ذوالفقار، اصول جنگ، نشر دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، سال ۱۳۹۹
- [۱۱] عبدی، حسین، جنگ نرم، جلد ۱، قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها. دفتر نشر معارف، سال ۱۳۹۰
- [۱۲] عسگری، سید مرتضی، پژوهش و بررسی تحلیلی مبانی اندیشه‌های اسلامی در دیدگاه دو مکتب (ترجمه ی معالم المدرستین)، تجلیل جلیل، نشر رایزن، زمستان ۱۳۷۵
- [۱۳] متفکر، حسین، جنگ روانی، جلد ۱، قم: نشر زمزم هدایت، سال ۱۳۸۷
- [۱۴] مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، نشر امام علی ابن ابیطالب (ع)، سال ۱۳۸۷
- [۱۵] منتظر القائم، اصغر، تاریخ اسلام، نشر سمت، سال ۱۳۸۷
- [۱۶] نصیری، ایوب و دیگران، مدیریت نظامی در نبردهای پیامبر(ص)، نشر صریح، (بی تا)
- [۱۷] واقدی، محمد ابن عمر، المغازی، مرکز نشر دانشگاهی، سال ۱۳۶۲
- [۱۸] هیکل، محمد حسین، زندگانی محمد (ص)، نشر علمی، سال ۱۳۳۸
- [۱۹] آقا داوود، سید رسول، «سیره نظامی پیامبر گرامی اسلام(ص)»، فصلنامه علوم نظامی شماره ۲۷ و ۲۸، سال ۱۳۸۵
- [۲۰] بختیاری، ایرج، و ساعدی، بیژن، «روند تکاملی جنگ و جنگ ترکیبی» فصلنامه علوم و فنون نظامی، سال پانزدهم، شماره ۴۹، آذر ۱۳۹۸
- [۲۱] جمشیدی، محمد حسین، «مطالعات عملیات روانی»، مجله مطالعات عملیات روانی شماره ۱۶، ۱۳۸۸
- [۲۲] جمعی از نویسندگان، «۲۰ مصداق از جنگ ترکیبی دشمن با مردم ایران»، مجله فارس پلاس، اسفند ۱۴۰۱
- [۲۳] رنجبر، محمد علی، «جنگ هیبریدی و جهاد تبیین»، فصلنامه علمی تخصصی ره‌توشه، بهار ۱۴۰۲
- [۲۴] سازندگی، مهدی، «جنگ ترکیبی و راهکارهای مقابله با آن از منظر قرآن و حدیث»، دانشگاه مجازی المصطفی(ص)، آذر ۱۴۰۱
- [۲۵] فراهانی، حسن، «جنگ روانی در صدر اسلام»، مجله پرسمان، ۱۳۸۹
- [۲۶] فرزندی، عباسعلی، «اندیشه نظامی در آموزه های اسلامی»، دفتر مکتب و اندیشه دفاعی، تیر ۱۳۹۹
- [۲۷] فیروزی، سعید و حسینی، سیدهدایت اله، «بررسی اهمیت اصل غافلگیری در جنگ های پیامبر اکرم(ص) و کاربرد آن در عصر حاضر»، دو فصلنامه‌ی پژوهشهای علوم نظامی، سال اول شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۹
- [۲۸] مبینی دهکردی، علی، و دیگران، «الگوی راهبردی نظام نوآوری فناورانه دفاعی در جنگ ترکیبی»، مجله‌ی مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۳۹۹
- [۲۹] محمد زاده چمازکتی، عمار، «جنگ‌های هیبریدی: شیوه جنگ نوین»، اداره کل پدافند غیر عامل گروه تهدیدات تخصصی، دی ماه ۱۳۹۷
- [۳۰] مشتاقی، مریم، «سیره نظامی پیامبر اکرم(ص)»، مقاله اختصاصی راسخون، دی ماه ۱۳۹۰